

BARBARA KÖPPOVÁ

Mořic Bloch: tradice německy psané české žurnalistiky

Jméno Mořic Bloch mnoho neřikalo ani pečlivému čtenáři československých novin ve třicátých letech. Tím méně je známé dnes. Znalci Kischova díla snad mohou Mauruse Blocha zařadit jako jednu z postav zmiňovaných v Tržišti senzaci, ve stručné poznámce a v souvislosti s Karlem Krausem se Mořic Bloch objevuje v knize Život plný bojů Maxe Broda. Jde na první pohled o osobnost, která si nezasluhuje víc než krátkou biografickou noticku v poznámkovém aparátu.

Nezmiňují se o něm však pouze jmenování němečtí autoři, historiku o Blochovi najdeme rovněž mezi novinářskými anekdotami Ladislava Tůmy-Zevlouna:

„Stejně jako Holečka zlobival Čapek-Chod i svého přítele z redakce Politik, Mořice Blocha. Při jedné schůzi žurnalistů bylo o nějakém návrhu hlasování dle jmen, a Čapek-Chod je z listiny přítomných na podiu předčítal.“

„Mořic Bloch!“

Mořic Bloch vyskočil ze svého místa, ale ne aby odevzdal hlas, nýbrž aby se pustil do Čapka.

„Když neumíš pořádně číst, tak toho nech! Tam stojí Mořic Bloch! Kdybych já tě četl místo Čapek Čápeka, tak bys hned protestoval.“

Čapek se ušklíbl.

„No tak tedy Mořic Bloch. Ale on ti ten háček není stejně nic platnej...“

Při probírání velice kusých informací o životě Mořice Blocha, které se zachovaly, však postupně vychází najevo několik poznatků, které dávají podnět k zamyšlení. Když v roce 1934 Mořic Bloch zemřel, doprovázeli jeho rakev ke hrobu na pražském židovském hřbitově ministerský předseda Malypetr, bývalý premiér Udržal a čtyři současní nebo bývalí ministři československé vlády. Co víc, dva z těchto hodnostářů

byli němečtí menšinoví ministři, Spina a Meissner. Mezi přítomnými byli také poslanci Stivín a Špatný a množství zástupců různých ministerstev, kanceláře prezidenta republiky a dalších institucí. Také nekrology v československých denních listech, českých i německých, svou srdečností přesahovaly povinný rámec zásady „de mortuis nil nisi bene“. Je zřejmé, že podobný hold se nemohl dostat tuctovému žurnalistovi a vysvětlení zjevně nespočívá ani v senzacionalistickém aspektu Blochovy osobnosti rozvíjeném Kischem i Brodem, totiž ve skutečnosti, že Mořic Bloch byl autorem proslulého svolání císaře Františka Josefa „Mým národům“ z 29. července 1914.

Egon Erwin Kisch si v Tržišti senzaci připsal zásluhu odhalení skutečného autorství manifestu, a to údajně na základě intuitivního stylistického rozboru Blochových článků z prvních let 20. století. Neopomenul zdůraznit, že byl patrně jedním z mála horlivých čtenářů listu Union, jehož šéfredaktorem byl právě Mořic Bloch. Podtrhl také skutečnost, že zájem o Union byl z jeho strany spojen s žárlivým soupeřením německy a česky vydávaných listů v Praze. Vítězná Kischova věta „Das Manifest bei der Kriegserklärung trägt Ihre Handschrift, Herr Bloch“ může pochopitelně být poetickou licencí Zuřivého reportéra, který svou knihu vydal v mexickém exilu, osm let potom, co Blochovo autorství manifestu bylo rozsáhle zmíněno v nekrolozích československých novin. Prager Tagblatt k tomu napsal: „Říká se, že prohlášení císaře Františka Josefa Mým národům ... pochází z Blochova pera. Nebyl-li to celý císařský manifest, pak nesporně nesly zásadní hlavní věty tohoto dokumentu Blochovy rysy ...“

Stylistickou noblesou a jímavostí manifestu se však nenechal unést pouze Kisch, ale také Karl Kraus, který jej nazval „vznešeným manifestem, onou básní, která je úvodem k době plné událostí, jedinou básní,

Mořic Bloch (1861–1934)

kerou (doba) ze sebe vydala...“, což mu ještě po letech vyneslo ostrou kritiku z pera Maxe Broda, který ve své vzpomínkové knize Život plný bojů píše: „Každý, kdo četl tyto řádky, si je chtěl nechřít musil vykládat tak, že Karl Kraus vidí v císařském manifestu cosi vznešeného...“ Karl Kraus se k autorství manifestu vyjádřil i ve svém Nekrologu na monarchii, kde píše, že jeho „vyvážená hloubka měla jen proto onu pravost, protože autorem byl někdo jiný, stylistický umělec z ministerstva, který věřil, a proto také prožíval...“

Pro otázku po významu Mořice Blocha je však epizoda s císařským manifestem stejně zajímavá jako vedlejší. Ministři československé vlády jistě nedoprovázeli k hrobu autora prohlášení císaře či lépe císařů, proti jejichž vůli se československá reprezentace postavila v průběhu války za ideu nezávislého, samostatného státního útvaru. Stejně tak nešlo o pouhou společenskou konvenci, o počtu prokazovanou vyššímu státnímu úředníkovi, s nímž přední političtí činitelé přicházeli často do styku. Osobnost Mořice Blocha představovala především jednoho z posledních velkých reprezentantů více než stoleté žurnalistické tradice úsilí o komunikaci mezi českou a německou národností v Čechách, která podle peripetii politického a kulturního vývoje měla někdy charakter snahy o zprostředkování a výměnu hodnot, jindy charakter

konfrontační, ale která se kupodivu či spíše bohužel málokdy dostala do podoby dialogu. Na ironii faktu, že téměř posledního reprezentanta této tradice pohřbívali na pražském židovském hřbitově, upozornil již Max Brod.

Přestože právě v Čechách (respektive v celém rakousko-uherském kontextu) často stěžejí vydělujeme autory, kteří by svou politickou a literární činností nebyli nějak svázáni s působením v novinách, je otázkám vazby mezi politikou, literaturou a žurnalistikou věnovaná přinejmenším z české strany nedostatečná pozornost. Také ve vztahu k tradici snah o komunikaci mezi českou a německou veřejností prostřednictvím německy vydávaných novin máme před sebou oblast, která zatím klade více otázek než hotových zjištění. Svůj význam přitom mají nejen pozitivní, ale i negativní zjištění. Výčet literárních směrů a osobností německé kulturní scény, které „německy psaná, ale česky smýšlející žurnalistika“ nezaznamenala či přehlížela, má podobnou vypovídací hodnotu jako přehled hodnot české literatury a kultury, které tato žurnalistika prosazovala a chtěla zprostředkovat. V obou směrech zatím zůstává historické i literární badání otevřenou oblastí.

Samotnou tradici úsilí o komunikaci s německým publikem je možné sledovat v žurnalistické podobě od roku 1827, od pokusu o vydávání dvojjazyčného muzejního časopisu, redigovaného F. Palackým. Vývojovou linií této tradice pak je možné vyznačit tituly, jako byly Slavische Central Blätter, Concordia, Union, Politik a opět Union. Posloužíme-li si formulací E. E. Kische v Tržišti senzaci, potom „myšlenkou bylo zprostředkovávat přímo prostřednictvím německy psaného listu česká pojetí německým čtenářům, především vídeňským státníkům a politikům jiných provincií...“ Tato představa byla svým způsobem fixní ideou české politiky a mířila v různých dobách na různě rozsáhlé publikum. V roce 1848 se list Union vydávaný Adolfem Mariem Pinkasem a redigovaný nejprve Augustinem Smetanou a později dr. Springermem snažil obsáhnout mnohem širší okruh veřejnosti a měl dokonce ambice stát se orgánem opoziční, proticentralistické strany všech zemí Rakouska. V tomto pojetí nespočíval možný přínos publicistického působení pro českou politiku a zájmy pouze v bezprostředním efektu. Vědomí názorové různorodosti cílového publika osvětlovalo i jevy a souvislosti, které bylo jinak v zaujetí vlastními cíli možné přehlížet nebo nevnímat. Publicistické působení na různorodé nebo názorově odlišné čtenáře vybízelo k formulaci určitých omezení při vyjadřování vlastních zájmů a nabízelo příležitost k jisté sebereflexi. Pokud také v politice platí známý Wittgensteinův teorém, že náš svět nesaáhá dále než naše řeč, potom byla faktická dvojjazyčnost české politiky a české žurnalistiky potencialem výhodou. Jak obtížné však bylo využít této výhody, naznačily i rozpory, do nichž se vydavatelé Unionu dostali s užšími zájmy politiky i názory českých abonentů. Spor o zásadní orientaci listu,

vedený mezi Pinkasem, Palackým a Riegrem, nakonec rozřešila vlna perzekuce tisku, která v roce 1850 vedla k zákazu listu.

Když po pádu Bachova ministerstva bylo možné navázat na tradici českého žurnalistického působení v německém jazyce listem Politik Jana Stanislava Skřejšovského, byly již výchozí podmínky i vzájemný poměr mezi národnostmi odlišné. Německy vydávaná Politik byla spíše potvrzením sebevědomí české politiky a dokladem překonání německé převahy. Po konfrontačním období, které vyznačovalo působení Skřejšovského v čele redakce, sledovala Politik zájmy staročeské strany a stala se i nástrojem neutralizace opozičních Deutsch-Böhmen proudů ze strany Taafeho vlády.

Idea zprostředkování, vzájemné výměny hodnot a dialogu nadále zůstala mezi proklamovanými záměry listu. V praktické realizaci a v neposlední řadě pod dojmem demonstrativní neochoty německého publika navázat na nabízený dialog se však cíl působení českého, německy psaného listu měnil. Méně jde o dvojnásobný čtenářskou základnu v rámci českých zemí, větší význam získávají ohledy na jinonárodní publikum v rámci Rakouska, včetně příslušníků dalších slovanských národů. V menší míře také už šlo o hledání styčných bodů, které mohly být východiskem z patové situace národnostního antagonismu a více záleželo na vyjádření a sdělení partikulárně českého a specificky staročeského názoru.

V této etapě, v roce 1894, přichází do redakce Politik Mořic Bloch. Má za sebou zkušenosti „ze vzrušených národnostních bojů“ v Českých Budějovicích a pověst schopného redaktora Budweiser Bote, listu, který německým jazykem zastával české zájmy na regionální úrovni a podporoval politickou kariéru Dr. Augustina Zátky. Soudě podle článků, které je mu možné připsat (Politik a později Union dožadovala tradiční představu, že názor listu je důležitější než osobnost žurnalisty), byl Mořic Bloch schopným žurnalistou a reprezentantem kvalit, které se v rakouském tisku cenily nejvíce. Na Blochově mimořádném novinářském talentu se shodují všichni, například V. Guttwirth v Činu napsal: „Bojoval vřepem, hrou slov, barvitostí citátů, leťmým naznačením slabín odpůrce, kolikrát v noci hledal citát, který by přilehl k situaci, kolikrát v noci brousil slovní vřep a hříčku, která by přichytila Achillovy paty odpůrce.“ Také Prager Tagblatt Blochovi přiznával, že „české konservativní pojetí obhajoval s břitkostí a ostrostí“.

Těsné propojení Politik s názory a koncepcí staročeské strany se ovšem nevyhnutelně muselo odrážet v ohlasu i samotné kvalitě listu, který se stejně jako sponzorující strana dostával mimo hlavní proud dění. Kisch ve k tomu v Tržišti senzaci dodává: „Uskutečňování této myšlenky se nezdařilo. Ten, kdo smýšlel česky, četl české noviny, kdo smýšlel německy, četl německé, a pro několik profesionálních politiků a povinných odběratelů není možné dělat pořádný deník...“

Kolportáž tisku na karikatuře z roku 1848; obrazová příloha Prager Presse z 15. ledna 1933

Zatímco původní příloha listu Politik – Česká politika (Národní politika) se pod titulem Národní politika stala od roku 1884 prvním skutečně velkým českým deníkem, Politik se roku 1907 přejmenovává na Union a vykazuje stále větší finanční ztráty, aby v roce 1919 zanikl docela. Mořic Bloch, novinář z dob, kdy žurnalistika byla rovnocenným partnerem politiků, už nebyl schopen vyrovnat se s novými poměry, v nichž vládu nad listem převzala administrativní a finanční rozvaha vydavatele. Po rozhodnutí zastavit další vydávání listu se jej pokusil udržet s pomocí českých peněžních ústavů ve formě družstva. Po necelém roce však rezignoval a odešel do Vídně, do služeb Předsednictva ministerské rady. „Časem však podílníci Národní Politiky nechtěli na něj doplácet, a tu se přihlásil ... Eduard Beaufort, který byl ochoten vzít věc do svých rukou. Když mu byla městem Prahou a několika českými peněžními ústavy a pojišťovnami přislíbena finanční podpora, začal v roce 1907 vydávat, nejprve pod názvem Union-früher Politik, pak Union, onen německy psaný, české zájmy hájící deník...“ napsal Jan A. Palouš o Unionu v Novinářském sborníku.

Blochova publicistická činnost ve Vídni byla anonymní. Jako český referent tiskového odboru ministerského prezidia se nepochybně podílel na formulaci tiskových prohlášení, byl spolupracovníkem barona Becka, údajně měl nastoupit do funkce tiskového šéfa politické kanceláře, kterou si zamýšlel vybudovat nástupce trůnu František Ferdinand. V každém pří-

padě Bloch po roce 1918 přišel do Prahy a byl od počátku roku 1919 přijat do tiskového odboru předsednictva ministerské rady jako šéfredaktor a zástupce přednosty. Vydával čtrnáctidenně list „Československé Korrespondenz“, v níž podle deníku Venkov „zaujímal stanovisko ke všem významným zjevům jak politiky domácí, tak zahraniční, tak i k aktuálním otázkám národohospodářským a kulturním. Psal všechny články téměř sám a články jeho byly pozorně sledovány v politických i diplomatických kruzích i za hranicemi. Blochovým dílem byla také Korrespondence pro krajinský tisk, vydávaná tiskovým odborem česky a slovensky a přinášející články politické i hospodářské, feuilletony a vůbec vše, čeho vyžaduje potřeba časopisů...“ Na podzim roku 1932 byl Mořic Bloch dokonce přes svůj poměrně vysoký věk pro vyšší státní funkce a přes nesouhlas sociálních demokratů jmenován Udrželem přednostou Tiskového odboru. Do služeb tiskového odboru předsednictva ministerské rady si přinesl s sebou nejen stylistický flair, který kdysi tolik fascinoval E.E. Kische, ale také hotová schémata organizace tiskové služby, převzatá téměř do slova a písmene ze starého Rakouska-Uherska, a také je do značné míry prosadil v nových poměrech do praxe.

V této souvislosti by bylo možné rozvíjet úvahu o rozsáhlé kontinuitě některých rysů rakousko-uherské a československé žurnalistiky po roce 1918. Nesmíme se však nechat unést spěchem, s nímž nový stát vytvářel nové instituce a pomáhal si analogiemi prošetřených vzorů ze společné historie. Jestliže si ještě jednou posloužíme vzpomínkami E.E. Kische, najdeme v Tržišti senzaci odstavec, který je patrně založen na autentickém rozhovoru Kische s Blochem. Mořic Bloch na Kischovu otázku, zda píše vystoupení prezidentu Masarykovi, odpověděl: „Pan prezident trvá na tom, abych mu odevzdával věci, ale k čertu, on je nepoužívá. Ani jedno slovíčko, ani jednu jedinou myšlenku, ani linii celku! Přečte si můj rukopis, položí

ho vedle sebe a napíše něco naprosto jiného. Snad je to lepší než to moje, musím říci, je to lepší než moje. Ale není mi to příjemné.“

Nelze patrně vyjádřit stručněji skutečnost, že z hle diskva nových mužů československého státu – Masaryka, Beneše, Hájka a řady dalších – byl styl, pojevi a duchovní základ žurnalistiky Mořice Blocha záležitostí minulosti, uzavřenou kapitolou. Když v roce 1920 krystalizovalo nové pojetí českého žurnalistického působení v německém jazyce, nebyl vedením připravovaného listu Prager Presse pověřen schopný zasloužilý a prověřený žurnalista Mořic Bloch, ale v podstatě neznámý třicetiletý Arne Laurin. Neznamenalo to úplný rozchod s tradicí a zmíněnou vývojovou linií a ještě méně to znamenalo rozchod s kulturní kontinuitou středoevropského prostoru. Naopak. Začala však nová kapitola, do níž se staré osobnosti a role nehodily.

Poznámka na závěr: Blochovo křestní jméno bylo skutečně Mořic, alespoň je tak uvedené v policejní přihlášce i ve všech dalších úředních spisech.

Literatura: M. Brod, *Život plný bojů*, Praha 1994; V. Guthwirth, In: *Čin 47/6*, 1934; E.E. Kisch, *Marktplatz der Sensationen*, Wien 1948; K. Kraus, *Weltgericht II*, Leipzig 1919; J.A. Palouš, *Novinářská katedra komby v Unionu*, In: *Novinářský sborník 4*, roč. X 1965, s. 459; Mořic Bloch gestorben, In: *Prager Tagblatt*, 20. 10. 1934; L. Tůma-Zevloun, *Novinářské anekdoty*, Praha 1938; Mořic Bloch zemřel, (Lt.) *Ir Venkov*, 20. X. 1934.

Doc. PhDr. Barbara KÖPPOVÁ (nar. 1943) je vedoucí katedry masové komunikace IKSŽ na FS UK, na niž se věnuje především dějinám masové médií.

NOVÉ SVAZKY EDICE DĚJINY STÁTŮ

Luboš Švec DĚJINY POBALTSKÝCH ZEMÍ

Unikátní dějiny bouřlivých osudů Estonska, Lotyšska a Litvy od středověku, bojů o nezávislost, po rozpad Sovětského svazu a znovuoobnovení samostatných států.

■ 424 stran, cena 245 Kč, vyjde koncem zříří

Jan Klíma DĚJINY PORTUGALSKA

Dějiny Portugalska – tohoto exponovaného svorníku antiky se středověkem a novověkem i Evropy se zámořským světem – uceleně zobrazují historii nejzápadnějšího státu evropské pevniny od nejstarších dob až po současnost.

■ 320 stran, cena cca 195 Kč, vyjde v listopadu

Vázané ■ obrazový doprovod ■ mapy ■ chronologické přehledy

Objednávky přijímáme na adrese: NLN, s. r. o., Jana Masaryka 56, 120 00 Praha 2